BULETINUL
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
https://buletinul.unap.ro

Războiul responsabil. Cazul SUA-Iran

Responsible Warfare. US-Iran Case

Prof. univ. Dr. Iulian CHIFU*
Doctorand Cosmin GRIGORE**
*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; Președintele Centrului pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning, București, România
e-mail: keafuyul@gmail.com
**Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA); Cercetător junior la Centrul pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning, București, România
e-mail: grigore.cosmin@yahoo.com

Abstract

În trilema juridic-legitimitate-moralitate privind războiul și operațiunile de război, conceptul de război responsabil și-ar putea găsi un loc propriu. Definiția operațională a unui astfel de concept sau chiar comportament se situează undeva între aspectele legitime și morale, deoarece componenta etică este prezentă în ideea de război responsabil, nu numai recursul legitim la forță și utilizarea puterii militare sau componenta juridică asociată. În acest articol, ne propunem să identificăm exemple concrete de comportament în timp de război care ar putea susține acest concept și ar putea constitui o bază pentru un comportament responsabil în timpul operațiunilor militare. Principalul nostru caz-test este recentul atac al SUA asupra instalațiilor nucleare iraniene și reacția regimului Ayatollahilor, de a riposta proporțional și de a evita escaladarea conflictului. Legătura dintre promovarea unui război responsabil și eficacitatea atingerii obiectivelor în război ar putea fi totuși instrumentală pentru a contesta, precum și pentru a susține orice extindere a unei astfel de practici.

In the conundrum of legal-legitimate-moral regarding the war and war operations, the concept of responsible warfare could find its place. The operational definition of such a concept or even behaviour has its place somewhere between the legitimate and moral sides, since ethical component is present in the idea of responsible warfare, not only the legitimate access to force and use of military power or the legal component associated. In this article, we aim to identify specific pieces of concrete behaviour in times of war that would substantiate this concept and could be a bases for responsible behavior. Our major test case is the recent attack of the US on Iranian nuclear facilities and the counter-reaction from the regime of Ayatollahs to retaliate proportionally and avoid the escalation. The link between promoting a responsible warfare and the effectiveness of reaching the objectives in war could be, however, instrumental to challenge as well as advocating to any extention of such a practice.

Cuvinte-cheie:
război responsabil; legal; legitim; morala în război; represalii militare; escaladare.

Keywords:
Responsible Warfare; Legal; Legitimate; Moral Actions in War; Military Retaliation; Escalation.

Info articol
Primit: 14 august 2025; Evaluat: 2 septembrie 2025; Acceptat: 12 septembrie 2025; Disponibil online: 6 octombrie 2025
Citare: Chifu, I. și C. Grigore. 2025. „Războiul responsabil. Cazul SUA-Iran.”
Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 14(3): 35-54. https://doi.org/10.53477/2065-8281-25-19

© Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Articol cu acces deschis distribuit în conformitate cu termenii și condițiile licenței Creative Commons Attribution (CC BY-NC-SA)

Introducere și metodologie

Articolul își propune să identifice nuanțele dintre legal, legitim și moral în ceea ce privește operațiunile de război și locul conceptului de operațiuni de război/război responsabil în această dilemă. Mai mult, printr-o abordare euristică, ne propunem să identificăm comportamente care s-ar putea încadra în definiția unui război responsabil și care ne-ar putea determina să îl promovăm, luând în considerare marea luptă dintre mijloace și scopuri, costuri și beneficii în timp de război, toate legate de eficacitatea comportamentului cavaleresc în timp de război.

Am realizat o evaluare enciclopedică a domeniilor, criteriilor, indicatorilor și școlilor de gândire, legate de abordarea legală, legitimă și morală a războiului, în general. Aceasta ar indica locul real al conceptului de război responsabil și necesitatea și locul unui astfel de concept, precum și utilizarea epistemologică a unui astfel de concept. După stabilirea conținutului și a definiției operaționale, pe baza studiilor anterioare privind responsabilitatea în război și a încercărilor anterioare, de a crea o astfel de perspectivă, am realizat un studiu polieuristic al cazurilor concrete de comportament care implică responsabilitatea în război, care ne-ar arăta componenta practică, concretă, asociată conceptului, și consecințele care trebuie explorate, astfel încât acest concept să poată fi acceptat în teoriile legate de război.

Războiul responsabil între componentele legale, legitime și morale ale acțiunii militare

1. Legalitatea și războiul

Războiul s-a schimbat dramatic în ceea ce privește forma, structura și participanții (Chifu și Simons 2023) și combinația dintre componentele hibride și războiul cu spectru complet – *full spectrum warfare* (Chifu și Grigore 2025, 10-35) – a modificat, de asemenea, înțelegerea războiului și a legislației privind modul de desfășurare a războaielor, privind actele criminale în război, civilii, implicarea și responsabilitățile acestora în timp de război. Am acoperit o mare parte din dilema privind legalitatea, legitimitatea și moralitatea în război (Chifu 2024c, 15-19) care ar putea rămâne în fundamentele dezbaterii noastre de aici. Am identificat faptul că, în prezent, granițele dintre război și pace sunt foarte neclare. Relativizarea războiului și a operațiunilor de luptă militare și hibridizarea confruntărilor necesită un număr tot mai mare de criterii pentru a descifra ambiguitățile și interpretările (Chifu și Simons 2023).

În primul rând, cea mai importantă parte a dezbaterii juridice provine din distincția dintre civili și militari, apoi din distincția dintre combatanți și necombatanți. Dezbaterea privind proporționalitatea în război a apărut în mod natural, întrucât războiul nu mai poate justifica numărul excesiv de victime civile (Chifu 2024b). Armatele nu luptă împotriva civililor, astfel încât uciderea civililor este, în general, interzisă în timpul războiului, în conformitate cu legile războiului. Dispoziția fundamentală a Convențiilor de la Geneva este de a nu ținti în mod direct civilii care nu participă la război (United Nations 1949). Însă operațiunile reale au efecte

secundare, sunt neintenționate, provoacă daune colaterale și victime în rândul civililor, chiar dacă avem planuri și reguli clare de angajare care minimizează numărul victimelor civile, atunci când luptăm în zone aglomerate sau în care țintele militare sunt ascunse ori integrate în comunitățile civile.

Discutând despre războiul responsabil, ajungem să analizăm și teoria războiului just: un război este considerat just, corect, numai dacă binele pe care îl aduce depășește răul pe care îl provoacă în acea situație (Hurka 2005, 34-66). Un efect al războiului desfășurat prin metode neloiale sau care depășește beneficiile preconizate ale operațiunii poate duce la angajarea de responsabilități (Fabre 2009, 36-63). Aici, putem include, desigur, temeiurile juridice pentru intervenția militară, de la autoapărare la combaterea terorismului, genocidului, neproliferării nucleare, precum și responsabilitatea de a proteja, toate temeiuri ONU pentru intervenția legitimă (Simons și Chifu 2017, 278).

Temeiul juridic al intervenției, motivele prevăzute în Carta ONU și în convențiile anterioare privind combaterea terorismului, neproliferarea nucleară și genocidul sunt clare (United Nations 2001; 1951; 1968). În dreptul umanitar, rezoluția din 2005 privind responsabilitatea de a proteja (R2P) (United Nations 2005), respectiv documentul Summitului Mondial din 2005 (A/RES/60/1) și scrisoarea din 2007 a Secretarului General al ONU, adresată Președintelui Consiliului de Securitate (S/2007/721), care a subliniat necesitatea punerii în aplicare a principiului responsabilității de a proteja (United Nations 2007) ar putea fi mai puțin clare și acceptabile, dar deschid calea către legitimitatea războiului. Rezoluția Consiliului de Securitate privind Libia (United Nations 2011a; 2011b) poate servi drept validare la nivelul ONU a acestui principiu și a dispozițiilor asociate (Chifu 2011, 116-127). Relația dintre responsabilitatea de a proteja și suveranitatea națională egală a statelor membre ale ONU și dreptul de a interveni pe teritoriul unui stat membru al organizației (Glanville 2014) rămâne încă de soluționat, la nivel legal.

2. Legitimitatea și războiul

Obiectivele războiului pot impune, în faza de planificare, necesitatea unor acțiuni care au efecte secundare asupra civililor, dar legitimitatea unei astfel de măsuri ar trebui să includă faptul că acțiunile întreprinse împotriva civililor nu constituie acte punitive, ci sunt strict legate de logica, necesitățile și planificarea războiului (Fabre 2009, 36-63). În criteriile și indicatorii referitori la legitimitate, am putea include numărul de victime, combatanți și civili, comparativ cu obiectivele și realizările, atunci când există o strategie militară argumentată a părții în cauză (Fabre 2015, 631-652). Dorința exprimată și acțiunile consecutive, întreprinse pentru a pune capăt războiului, fac parte din legitimitate, precum și din încercările de a evita alunecarea către războaie de uzură (May 2012).

Dezbaterea privind proporționalitatea în război include și eforturile de a opri și de a încheia războiul (Chifu 2024c, 5-19), care constituie o bază pentru legitimitate. Legătura dintre natura justă sau injustă a unui război și încheierea unui război just

sau injust se realizează prin două principii, derivate în mod clar din componenta juridică a dreptului războiului: un beligerant care duce un război just poate fi obligat să lupte pentru a pune capăt războiului, înainte de a-și atinge pe deplin obiectivele războiului său just; pe de altă parte, un beligerant care a intrat într-un război nedrept poate obține o justificare legală pentru continuarea războiului pe baza comportamentului și respectării regulilor războiului de către adversarul său (Chifu 2024c). De aici, rezultă importanța căutării constante a unor modalități de a pune capăt războiului, dar și a asigurării legitimității și legalității continuării acestuia până la încheierea sa, chiar dacă obiectivele inițiale nu au fost atinse.

Am găsit referiri la criterii legate de legitimitatea războiului, de autoritatea legitimă de a declara război, precum și de obiectivul final al unei păci juste, obiectiv urmărit încă de la începutul conflictului (Christopher 2004, 90-91). Criteriile pentru a evalua dacă este corect, echitabil și just (din punct de vedere juridic) să se angajeze în luptă ar fi în număr de cinci: gravitatea amenințării care justifică utilizarea acțiunii militare; motivația sau obiectivul principal al acțiunii militare; ultima opțiune: dacă nu există alternative pașnice rezonabile disponibile; proporționalitatea răspunsului militar (în special în ceea ce privește numărul de victime și distrugeri); echilibrul consecințelor (rezultatul aduce mai mult bine decât durere și costuri prin intervenția efectuată) (Contratto 2012).

Aici, este, de asemenea, locul potrivit pentru a discuta diferența dintre ieșirea dintr-un război și încheierea unui război. Ieșirea dintr-un război s-a realizat rareori prin acorduri/tratate de pace, cel puțin începând cu anul 1994 (Chifu și Voicu 2015). Încheierea unui război este încă determinată de documente clare, cu caracter juridic obligatoriu. Dar chiar și în prezența unor documente sau garanții juridice, există numeroase cazuri în care războiul reapare în aceleași condiții – a se vedea Memorandumul de la Budapesta din 1994 pentru Ucraina (CSCE 1994), ignorat 20 de ani mai târziu prin anexarea Crimeei, respectiv Tratatul de pace din Cecenia din 1996, încălcat trei ani mai târziu (UN Peacemaker 1996) cu un nou război devastator, nu întâmplător, de către același actor, Rusia. Acest lucru subliniază limitele criteriilor de legitimitate în timp de război, întrucât legitimitatea consacră și respectarea durabilă a angajamentelor existente – *bona fides* (Kotzur 2009) –, respectiv respectarea cu bună-credință a documentelor internaționale semnate.

Astfel, componenta legitimității se referă la abținerea și evitarea lansării unui atac care ar putea duce accidental la pierderea de vieți omenești, rănirea civililor și distrugerea obiectivelor civile, care ar fi excesive, în raport cu avantajul militar direct anticipat (ICRC 1977, art.57, para.2). Legitimitatea impune ca, criteriul cauzei juste să fie echilibrat de criteriile ultimului recurs, imunitatea noncombatanților și principiul proporționalității.

3. Moralitatea și etica războiului

Nu vom elabora o teorie completă privind moralitatea și războiul. Armatele profesioniste de astăzi se bazează din ce în ce mai mult pe civili ca sursă de

combatanți și pe resursele militare, arme și componente care pot fi utilizate numai în război, o situație care, din punctul de vedere al legitimității, le califică să-și asume responsabilitatea în război și să renunțe la drepturile generale ale civililor în război (Fabre 2009, 36-63).

Există două mari școli de gândire: una bazată pe teoria războiului just și pe discriminarea împotriva civililor necombatanți, care susține însă responsabilitatea civililor, și alta care respinge această distincție și care consideră că imunitatea necombatanților trebuie să fie absolută, în conformitate cu dreptul umanitar, afirmând că moralitatea profundă a războiului este cea care definește și guvernează aceste principii, care nu se regăsesc în legile războiului (Shue 2008; Roberts 2008). Același lucru se întâmplă și în cazul responsabilității globale/naționale (de tipul Nuremberg) sau al sancțiunilor globale nediscriminatorii pentru toți cetățenii sau grupuri și comunități, în comparație cu justiția distributivă – judecarea fiecăruia în funcție de propriile acțiuni directe –, care este profund controversată în cazul războiului și al responsabilității civile (Cohen 2008; Miller 2008; Williams 1998, 225-247; Kymlicka 2002, 88-96).

Aceleași tensiuni apar atunci când se evaluează ce este proporțional și ce este disproporționat, previzibil, dar neintenționat în ceea ce privește uciderea și rănirea noncombatanților, cu o poziție morală superioară, revendicând, practic, eradicarea impunității pentru astfel de atacuri militare asupra civililor și o mai mare imunitate pentru civili și noncombatanți, precum și o serie de avertismente, limitări și reguli suplimentare în orice moment, de la planificare până la execuție, în cazul armatelor profesioniste (Lango 2014, 178-199). Nu vorbim despre alte operațiuni, în care aspectele legate de moralitate și de etica războiului ar interzice acțiunea de acest tip pe deplin, cum ar fi asasinatele politice, dreptul de a ucide legal din răzbunare, pedepsirea trădării și represiunea, pe care le-am studiat (Chifu 2024a, 11-21). La fel se întâmplă și cu folosirea în orice context a retoricii nucleare sau chiar a posibilității utilizării armelor nucleare (Chifu 2023).

Cazuri de utilizare a acțiunilor responsabile în timp de război

Acțiunile responsabile sunt evaluate în nișa dintre comportamentul legitim și cel moral, chiar dacă criticii din partea organizațiilor pentru drepturile omului dezbat adesea acest conținut. Se referă la acțiuni care evită pierderile secundare de vieți omenești, chiar în detrimentul eficacității operațiunii militare. Aceasta implică atât avertizarea cu privire la acțiunea militară, cât și abținerea de la aceasta, sau crearea condițiilor pentru limitarea numărului de victime secundare umane atât civile, cât și militare. În acest spațiu, am descoperit și am studiat trei tipuri de acțiuni convenționale clasice în operațiunile militare: bătăile în acoperiș, apelurile telefonice și fluturașii, precum și utilizarea difuzoarelor. Este adevărat că, în unele cazuri, aceste avertismente au avut un efect secundar de natura operațiunilor psihologice, care nu poate fi negat. Cu toate acestea, ele merită menționate și studiate, deoarece reprezintă un pas înainte în direcția bună, utilizându-le pentru a evita victimele umane în război.

https://doi.org/10.53477/2065-8281-25-19

***1. Roof knocking* (Bătutul în acoperiș)**

Aceasta este o caracteristică a IDF, armata israeliană, și se referă la o strategie militară, creată, în 2009, de Forțele Aeriene Israeliene, pentru a avertiza populația din Gaza să evacueze structurile pe care le-a identificat ca fiind posturi de comandă ale Hamas, depozite de rachete sau depozite de muniție. Ulterior, aceasta a fost aplicată într-o serie de conflicte (Magramo și alții 2023). Înainte de a lansa un atac major, soldații IDF vor arunca o încărcătură mică, neexplozivă, pe acoperișul unei clădiri pentru a avertiza ocupanții că clădirea este ținta unui atac aerian (Withnall 2014). Prin evacuarea din structurile în care organizațiile militante depozitează rachete sau muniții, se urmărește reducerea numărului de victime civile (Lister și Abdelaziz 2014). Atacul va avea loc la aproximativ 15 minute după avertisment.

Cu toate acestea, organizațiile pentru drepturile omului au contestat această abordare controversată (Magramo și alții 2023). În primul rând, deoarece au fost înregistrate erori de judecată. În al doilea rând, deoarece într-un cartier atât de dens populat, pagubele provocate de rachete nu se pot limita la o singură casă – a se vedea atacul asupra unei clădiri din apropierea moscheii al Batsj, lovită de șrapnel, sau persoanele care s-au aflat prea aproape de o clădire vizată de atac, fiind lovite de bucăți de metal, lemn și beton. ONU estimează că 70% dintre cei loviți sunt civili (Magramo și alții 2023).

„Nu se poate considera că lansarea unei rachete asupra unei locuințe civile constituie o «avertizare» eficientă", a declarat Philip Luther, de la Amnesty International, condamnând așa-numita tactică "*knock on the roof*" (bătaia în acoperiș) (Withnall 2014). Alții critică faptul că, în ciuda avertismentului, nu există multe locuri sigure pentru civili într-o zonă blocată. Mai mult, în recentul conflict din Gaza, Israelul pare să fi renunțat la „bătaia în acoperiș". Purtătorul de cuvânt al IDF, locotenent-colonelul Richard Hecht, a declarat, la 11 octombrie 2023, că Hamas nu a „bătut în acoperiș" atunci când a intrat și a aruncat explozibili asupra ambulanțelor noastre. „Este război. Este o scară diferită", referindu-se la atacurile din 7 octombrie (Magramo și alții 2023).

2. Apeluri telefonice și pliante

Apelurile telefonice și fluturașii au fost folosiți în mai multe cazuri de către IDF și armata americană. Atât în conflictul israeliano-palestinian din 2008-2009, cât și în cel din 2012 din Gaza, s-au folosit fluturași și mesaje telefonice. Acestea au reprezentat parțial o încercare de a elibera zonele în care trupele israeliene intenționau să concentreze atacurile și au avut parțial un caracter politic, acuzând Hamas de provocarea violențelor. În timpul ambelor bătălii, au fost distribuiți fluturași care avertizau populația să nu se apropie de graniță la mai puțin de 300 de metri. Fluturașii au alertat localnicii în 2012 în privința grupurilor teroriste care se ascundeau printre ei și care reprezentau o amenințare directă la adresa siguranței lor. Un raport al IDF arată că, în 2008-2009, au fost distribuiți aproximativ 2,5 milioane de fluturași. Aproximativ 165.000 de mesaje telefonice au avut același conținut (Lister și Abdelaziz 2014). Armata israeliană a folosit, de asemenea, emisiuni radio și de televiziune pentru a transmite avertismente în timpul operațiunilor anterioare împotriva Hamas.

În cazul armatei americane, în campania din Irak din 2003, pliantele aruncate din avioanele americane cereau sătenilor din sudul Irakului să asculte posturile de radio aparținând „forțelor coaliției”. De asemenea, s-au trimis sute de mii de fluturași care îi avertizau pe soldați să se țină departe de instalațiile avariate, care ar putea fi lovite din nou. Mesajele erau specifice: „repararea instalațiilor pune în pericol viața militarilor irakieni, iar coaliția a vizat distrugerea cablurilor de fibră optică”; „pentru a vă asigura siguranța, evitați zonele ocupate de personalul militar”; „țintirea avioanelor Coaliției sau urmărirea lor cu radarul ar putea duce la lovituri aeriene ale Coaliției” – sau parte a unei campanii psihologice – „Forțele Coaliției nu doresc să facă rău nobilului popor irakian”; „Coaliția nu dorește să vă distrugă monumentele” – acestea fiind distribuite și civililor sau forțelor de apărare aeriană irakiene (Moss 2003).

3. Utilizarea difuzoarelor

Cu siguranță, în toate aceste cazuri există critici care vorbesc mai degrabă despre operații psihologice decât despre avertismente sau elemente/părți ale unui război responsabil, menit să evite victimele. Dar nu se poate ignora această perspectivă, faptul că efectul secundar constă totuși în evitarea pierderii de vieți în rândul civililor. Pe de altă parte, este adevărat că, în unele cazuri, este foarte dificil să se separe aceste două obiective. Mai mult, când este vorba despre utilizarea difuzoarelor, este imposibil să nu se ia în considerare faptul că primul obiectiv este operațiunea psihologică, chiar dacă cel secundar poate însemna un comportament responsabil de război. Folosirea operațiunilor psihologice în timpul celui de-al doilea război din Golf a dus și la succese minore, când 20 de luptători Fedayeen din Nasiriyah au fost convinși de către echipe mobile PsyOps în Humvees, echipate cu difuzoare, să se predea. În unele cazuri, acestea au fost utilizate pentru a promova revolta (Taylor 2007).

Conceptul de război responsabil. O definiție operațională

Plecând de la cazurile anterioare, am efectuat o cercetare enciclopedică în literatura de specialitate cu privire la rădăcinile unui concept de război responsabil, care ar fi necesar în evoluția teoriei războiului just, situat între acțiunea legitimă și cea morală în triada legal-legitim-moral (Chifu 2024c, 5-19). Am urmărit preocupările legate de responsabilitate la nivelul dezbaterilor privind folosirea pentru prima dată a armei nucleare la Hiroshima și Nagasaki, războaiele împotriva insurgenței, campania din Kosovo și angajamentul NATO de a nu provoca victime, dar mai ales acum, în epoca modernă, discutând despre drone, atacuri cibernetice și reacția militară convențională la acestea, utilizarea sistemelor de arme automatizate și luarea deciziilor bazate pe inteligența artificială în folosirea armelor letale.

Declarația de la Sankt Petersburg din 1868 proclama faptul că singurul obiectiv legitim al războiului era slăbirea forțelor militare ale inamicului și că, în acest scop, era suficient să se neutralizeze cel mai mare număr posibil de oameni (ICRC 1868). Protocolul I de la Geneva din 1977 introduce obligația, înainte de a lansa un atac, de a „face tot ce este posibil pentru a verifica dacă obiectivele care urmează să fie atacate sunt (...) obiective militare” (ICRC 1977, Art.57, parag. 2(a)(i)). Precauțiile fezabile

https://doi.org/10.53477/2065-8281-25-19

pot fi definite ca fiind acelea care sunt „practicabile sau practic posibile, ținând seama de toate circumstanțele existente la momentul respectiv, inclusiv considerente umanitare și militare". Convenția privind Armele Convenționale din 1981 conține o formulare similară în Protocolul Modificat privind Minele, din 1 mai 1996, articolul 3, alineatul (10) (ICRC 1996).

Documentele, obligatorii pentru semnatari, introduc și regula îndoielii: în cazul în care există îndoieli cu privire la faptul că o persoană este civilă sau că un obiect este destinat în mod normal scopurilor civile, protocolul stabilește o prezumție de statut civil (necombatant) (ICRC 1977, Art.50, parag.1; Art. 52, parag.3). Planificatorii politici și militari ai campaniei aeriene a NATO în conflictul din Kosovo din 1999 erau hotărâți ca aceasta să se desfășoare în strictă conformitate cu dreptul conflictelor armate. „Țintele erau exclusiv militare — s-au depus toate eforturile pentru a evita daunele colaterale — avioanele trag asupra țintelor numai atunci când suntem siguri că putem lovi cu precizie — unele aeronave din prima operațiune s-au întors fără a lansa muniție. Țintele sunt selectate cu atenție și evaluate continuu pentru a evita daunele colaterale" (Shea 1999). Chiar și în acest context, au existat, inevitabil, câteva cazuri de daune colaterale, cum a fost atacul, din 14 aprilie 1999, asupra a ceea ce a fost definit ca fiind vehiculul din fruntea unei coloane militare, care s-a dovedit a fi o coloană de refugiați, în apropiere de Djakovica (Rogers 2000, 165-181).

Războiul responsabil este, de asemenea, legat de legitimitatea utilizării forței militare și de individualizarea responsabilităților în astfel de operațiuni, pentru a justifica folosirea forței militare. Acest lucru este legat și de utilizarea forței implicate în detenția militară sau uciderea țintită (Issacharoff și Pildes 2013). Acest lucru necesită, de asemenea, un rol judiciar mai important în evaluarea hotărârilor judecătorești pe timp de război și în separarea stării de război și a normelor asociate de hotărârile judecătorești și de garanțiile acordate persoanelor acuzate pe timp de pace. Aceste schimbări nu se reflectă încă în mod direct în legile formale ale războiului, dar sunt importante în dezbaterea legată de legitimitate și morală. La fel ca și ideea eliminării prin acțiune directă și uciderea unui inamic direct, a unui comandant sau a unui factor de decizie politică pe timp de război sau de pace (Chifu 2024a).

1. Războiul de gherilă și victimele civile

Războiul de gherilă, în care luptătorii se amestecă cu populația civilă, tinde să crească numărul victimelor civile. În conflictele de după 1945, gherilele preferă să lanseze atacuri din anonimatul civil asupra punctelor slabe ale inamicului, folosind adesea cu succes tactici precum ambuscada. Situația se agravează atunci când gherilele, partizanii, luptătorii pentru libertate sau alte facțiuni armate sunt angajate în lupte în orașe sau în zone populate (Trooboff 1975). Rezultatul acestor tendințe a fost o creștere a numărului de victime civile în conflictele armate: potrivit Oficiului Federal Elvețian pentru Protecția Civilă, raportul din Primul Război Mondial era de 200 de militari la 1 civil; în Al Doilea Război Mondial, raportul era de aproape 1:1, iar în Războiul din Vietnam, de 1 militar la 20 de civili (Sassoli și Bouvier 1999, 145).

Marea contradicție este însă între necesitatea eficacității operațiunilor militare, ambiția comandanților militari de a nu expune trupele la riscuri inutile și necesitatea de a evita victimele secundare inutile, în special civilii (Nafziger 1976, 866-868). Reducerea la minimum a victimelor militare și menținerea sprijinului public pentru un război sunt, de asemenea, foarte importante într-o eră caracterizată de „efectul CNN", o referire la reporterii de televiziune încorporați în trupe, în războiul din Irak, și la reportajele mass-mediei, difuzate adesea în același timp cu desfășurarea evenimentelor din cadrul unei campanii. Dar acest lucru este și mai important în zilele noastre, când oricine care are un telefon mobil poate deveni reporter și se poate referi la orice eveniment din teren direct online.

S-a inițiat o dezbatere completă cu privire la statele slabe și la responsabilitățile pentru atacurile care sunt lansate de pe teritoriul acestor state. Se referă la Afganistan și la atacurile din 11 septembrie din SUA, dar și la amenințarea la adresa unui stat vecin, provenind de la un regim separatist sau de la un actor asimetric, aflat în afara sferei de influență și control a statului suveran (a se vedea dezbaterile privind amenințările provenite din partea separatismului transnistrean din Republica Moldova și războiul de agresiune al Rusiei în Ucraina) (Chifu 2022). Statele suverane au responsabilitatea nu numai de a-și proteja propriii cetățeni, ci și de a apăra drepturile și interesele fundamentale de securitate ale altor state pe teritoriul lor (Deng și alții 1996). Cu toate acestea, multe state din întreaga lume nu dispun de resursele necesare pentru a face acest lucru. Problema nu este întotdeauna incapacitatea statului, ci mai degrabă lipsa sa de voință de a preveni activitățile ilegale pe teritoriul său (Reinold 2011, 244-286).

Refugiile/paradisurile sigure au fost definite ca „zone neadministrate, subadministrate sau prost administrate ale unei țări în care teroriștii (...) pot să se organizeze, să planifice, să strângă fonduri, să comunice, să recruteze, să se antreneze și să opereze în relativă siguranță, din cauza capacității de guvernare inadecvate, a voinței politice insuficiente sau a ambelor" (US Department of State 2009). Responsabilitatea pentru comportamentul forțelor neregulate care utilizează teritoriul unui stat ca rampă de lansare pentru atacuri împotriva altor state este o dezbatere privind atribuirea responsabilității și a răspunderii care contestă standardul restrictiv care prevalează în dreptul internațional, cel care, în mare măsură, absolvă statele cu forțe neregulate pe teritoriul lor de responsabilitate și de răspunsuri militare pentru acțiunile acestor actori autonomi. Războiul global împotriva terorismului a consolidat însă noțiunea de răspundere chiar și în aceste cazuri.

2. Războiul cibernetic și autoapărarea legitimă

În cazul atacurilor cibernetice, două sunt cele mai importante probleme legate de relevanța eticii în războiul cibernetic, evaluate de George Lucas într-o abordare bazată pe cazuri care implică atacul rus de tip *distributed denial of service* (DDoS) împotriva Estoniei, pentru relocarea unui monument comemorativ al războiului rus (2007), atacul Stuxnet asupra centrifugelor iraniene, probabil rezultat dintr-o colaborare între serviciile de informații ale Statelor Unite și Israel (2010), *hackingul* Guardians of the Peace – probabil un grup nord-coreean – asupra Sony Pictures,

aparent în semn de protest față de filmul The Interview, o parodie a tentativei de asasinare a lui Kim Jong-il (2014), care urma să fie lansat de Sony, și atacul asupra securității datelor, inițiat de China asupra Oficiului de Management al Personalului (OPM), care a compromis peste 21 de milioane de dosare ale angajaților în SUA (2015) (Lucas 2017).

Numărul și diversitatea acestor cazuri permit acoperirea unei game largi de operațiuni militare responsabile care vizează identificarea atacurilor cibernetice împotriva țintelor civile sau militare, dar și implicarea în procesele democratice interne, cum ar fi amestecul Rusiei în alegerile prezidențiale din Statele Unite (2016). Dar cea mai importantă parte a dezbaterii este cea legată de potențialul *casus belli*: când un atac cibernetic legitimează autoapărarea cu mijloace convenționale, adică utilizarea forței? Poate fi considerat un atac cibernetic un atac armat? (Balendra 2008; Ruys 2010)

Războiul responsabil este determinat de argumente legitime și clare nu doar din punct de vedere juridic, dar și faptic, și de o autoapărare adecvată și robustă, care menține sprijinul populației pentru guvern și armată. Aici, problema comensurabilității, adică dimensiunea prejudiciului, este în joc pentru a decide proporționalitatea care ar putea face referire la un atac cinetic ca răspuns. O amplă dezbatere se referă, de asemenea, la daunele fizice (Stuxnet) și la victimele umane, apărute în urma unui atac cibernetic. Lucas rămâne la ideea că necesitatea unei reacții apare numai dacă un atac cibernetic provoacă daune fizice persoanelor sau obiectelor din lumea reală. În alte cazuri, Singer și Friedman consideră că este nevoie de consecințe „suficient de grave" pentru a deschide ușa unei reacții cinetice de retorsiune împotriva unui atac necinetic (Singer și Friedman 2013).

Am putea avea, de asemenea, un atac grav asupra sectorului financiar sau asupra aprovizionării cu bunuri și servicii esențiale, prin blocarea internetului de stat, site-uri inaccesibile, perturbarea activității bancare, a alegerilor, atacuri nonfizice care sunt totuși mai dăunătoare pentru regulile și libertățile numeroaselor persoane și, prin urmare, ar putea justifica un atac cinetic ca răspuns (Fritz, Henschke și Strawser 2016). Dezbaterea se reduce la stabilirea magnitudinii celui mai mic prejudiciu care ar activa dreptul la autoapărare pentru stabilirea pragului unei reacții convenționale.

3. Războiul automatizat, drone, inteligență artificială

Poate că cele mai importante dezbateri legate de războiul responsabil provin din noile tehnologii și utilizarea lor pe timp de război. Și pe bună dreptate, odată ce acestea schimbă întregul spectru de reguli, mai ales având în vedere că legislația actuală nu acoperă această evoluție explozivă a tehnologiei și implicațiile sale în operațiunile militare sau asociate. În toate aceste cazuri, cel mai important principiu pentru un război responsabil este că cineva trebuie să fie tras la răspundere pentru toate acțiunile întreprinse într-un conflict militar (Sparrow 2007, 62-77). Dar cum ar putea această responsabilitate să se aplice în cazul sistemelor automatizate, al inteligenței artificiale sau al utilizării dronelor autonome?

Ceea ce Champagne și Tonkens numesc decalajul de responsabilitate se referă la cineva care completează un „cec în alb” pentru acțiunile dispozitivelor robotice autonome, o persoană cu o poziție suficient de înaltă încât să poată accepta răspunderea chiar dacă acea persoană nu ar putea fi legată cauzal de respectivele acțiuni în afara acestui acord prealabil (Champagne și Tonkens 2015, 125-137). Ocuparea unei poziții decizionale într-un birou ar putea veni totuși cu responsabilitatea care implică libertatea personală și averea pentru faptele unui sistem automatizat aflat sub supravegherea persoanei respective. Matthias a numit acest lucru „decalajul de responsabilitate”, deoarece libertățile unei persoane nu pot fi legate de un viitor imprevizibil, ghidat de alegeri tehnice (Matthias 2004, 175-183).

Roboții nu au capacitatea de a lua decizii pe baza propriilor inițiative, ci doar pe baza comenzilor preprogramate. Însă armamentul militar este capabil, într-un fel, să facă alegeri și să ia decizii programate în moduri imprevizibile și care nu sunt în concordanță cu urmărirea acestui scop într-o manieră acceptabilă din punct de vedere moral. Dezbaterea completă este foarte extinsă și abordează teme precum modul în care poate fi asumată responsabilitatea în război (Asaro 2008; Krishnan 2009; P. Singer 2010). „Dacă există crime de război recunoscute, trebuie să existe și criminali recunoscuți”. Este firesc să se dorească aplicarea acestui principiu și în cazul războiului automatizat (Walzer 1977). Arkin a sugerat ca sistemele robotice autonome letale să fie echipate cu un „consilier de responsabilitate” care „să prezinte în mod explicit comandantului robotului responsabilitățile și alegerile cu care se confruntă atunci când utilizează sisteme autonome capabile să ucidă” (Arkin 2009).

Sistemele de arme autonome ar putea eroda puterea de decizie a oamenilor sau le-ar putea modifica deciziile atunci când recunosc fețe sau sugerează ținte, chiar dacă omul decide și acționează prin emiterea ordinului de a elimina o țintă umană. Situația ar putea deveni complicată, odată ce astfel de arme au fost utilizate, iar oamenii nu vor mai putea modifica sau anula țintele. Deși armele autonome au o putere de decizie semnificativă, în prezent ele nu sunt capabile să facă alegeri etice.

După cum apreciază Robillard și Persons, pentru ca teoria războiului just să fie pe deplin adecvată, ea trebuie să recunoască atât setul unic de daune, cauzate pe câmpul de luptă de structuri, cât și să le justifice prin intermediul noțiunii de responsabilitate structurală (Robillard 2011). Implicațiile etice ale integrării IA în procesul de luare a deciziilor militare și modul în care caracteristicile sistemelor IA cu capacități de învățare automată (Nalin și Tripodi 2023, 83-97) ar putea interacționa cu protocoalele de luare a deciziilor umane sunt în joc. Este responsabilitatea oamenilor să evalueze etica unei mașini și să o utilizeze în sectorul său specific și limitat atunci când este construită pentru un scop anume, cum ar fi un sistem de urmărire și triere, conceput pentru operațiuni de ajutor, în caz de dezastre (Etzioni și Etzioni 2017).

Sauer și Schornig sunt preocupați de legătura dintre democrație și utilizarea militară a sistemelor fără pilot, adică a dronelor. Dezbaterea se referă la caracterul distinctiv

al democrației: modul în care democrațiile se deosebesc de alte tipuri de regimuri. Teoria păcii democratice nu lasă loc pentru această distincție în utilizarea dronelor pentru supraveghere și susține ideea că o astfel de utilizare a sistemelor armate și, în cele din urmă, autonome ar putea afecta democrațiile pe termen lung și le-ar putea face mai predispuse la război și chiar la alunecarea spre regimuri autoritare (Sauer și Schörnig 2012, 363-380).

Eficacitatea constituie celălalt criteriu de referință în războiul responsabil, legat de protecția vieții și de riscul minim pentru soldați. Mașinile pot funcționa în medii periculoase; nu necesită standarde minime de igienă; nu au nevoie de instruire și pot fi trimise direct de la fabrică pe linia frontului. Există numeroase avantaje pentru armată, în special în ceea ce privește sarcinile periculoase. Ele sunt utilizate în situații periculoase, cum ar fi recunoașterea, dezamorsarea bombelor sau suprimarea apărării aeriene inamice, fiind expuse inamicului în primul rând, înaintea oamenilor. Trebuie să le folosim. De aceea dezbaterea privind războiul responsabil este atât de complexă.

Definiție operațională

Pe baza dezbaterilor anterioare privind războiul responsabil și a cazurilor aplicate, subliniate mai sus, am extras caracteristicile necesare și am prezentat în cele ce urmează o definiție a războiului responsabil/operațiuni militare (preferăm să aprofundăm mai mult decât războiul, din motive evidente, deoarece o serie de activități dezbătute se încadrează mai degrabă în partea hibridă și nonmilitară a apărării și securității).

Războiul responsabil este un comportament și o conduită a operațiunilor de război, menite să demonstreze reținere și să evite orice fel de escaladare, care vizează un număr minim sau zero de victime umane și niciun prejudiciu adus vieții umane sau modului de viață, chiar dacă acest comportament trebuie să sacrifice eficiența, dar nu și siguranța soldaților sau să crească riscul pentru personalul militar, fără a mai vorbi de civili.

Acest tip de activitate este diferit de abordarea legală, legitimă și morală a războiului și a operațiunilor de război, deoarece războiul responsabil ar trebui să fie legal, în contextul legislației existente, ar trebui să fie legitim, pentru a menține sprijinul publicului și ar trebui să vizeze menținerea unui nivel moral ridicat, dacă este posibil, chiar dacă conflictele de valori ar putea distorsiona comportamentul responsabil ideal, care ar fi diferit de unul pur moral. Echilibrul dintre eficacitate și lipsa de prejudiciu ar trebui să privilegieze întotdeauna cel de-al doilea aspect, iar orice încălcare a normelor (morale) ar trebui să aibă un argument foarte clar, în ceea ce privește efortul de a atinge obiectivele operațiunii și, în același timp, de a evita victimele și costurile de orice fel.

Cazul SUA-Iran: evitarea catastrofei nucleare, represalii justificate și încetarea confruntării militare

Cazul pe care ne propunem să îl discutăm în cadrul războiului responsabil este atacul SUA asupra instalațiilor nucleare din Iran, din 22 iunie 2025, și atacul consecutiv al Iranului asupra bazei militare americane al-Udeid din Kuweit, două zile mai târziu (Chifu 2025a). Cazul este consecutiv atacului aerian israelian de 12 zile asupra instalațiilor nucleare, centrelor de comandă și control, conducerii și experților în probleme militare nucleare, care a început la 13 iunie 2025 și care a deschis calea intervenției americane cu bombe *bunker-buster* (nu discutăm, aici, despre operațiunile israeliene). Statele Unite au atacat instalațiile nucleare iraniene, distrugându-le irevocabil, potrivit unei declarații adresate națiunii de către președintele american, Donald Trump (The White House 2025a).

În cazul SUA, a fost vorba de o intervenție unică, cu avioane care au decolat din Statele Unite și s-au întors la bazele lor din SUA, fără aterizări intermediare în Orientul Mijlociu, fără o declarație de război și cu obiectivul clar, de a împiedica Iranul să obțină arme nucleare. Atacul inițial al Israelului a început la 13 iunie, în noaptea după ce Agenția Internațională pentru Energie Atomică, instituția ONU responsabilă de supravegherea și monitorizarea domeniului nuclear, a emis un raport foarte clar și dur (IAEA 2025), afirmând că Iranul nu respectă JCPOA (Department of State 2015) – care rămâne în vigoare pentru cele trei state europene și organizație, chiar dacă SUA s-au retras din acord. Motivul: blocarea accesului inspectorilor la instalațiile de monitorizare, evitarea sau reducerea comunicării activităților legate de programul nuclear, sub pretextul că sunt civile, și ascunderea instalațiilor nucleare militare dezvăluite de serviciile de informații israeliene și americane.

Per ansamblu, Iranul a încălcat atât normele de neproliferare nucleară, cât și propriul angajament, asumat în cadrul JCPOA. Există afirmații, potrivit cărora utilizarea militară a uraniului îmbogățit pentru fabricarea unei bombe nu este o opțiune, mai ales că *fatwa,* emisă, în octombrie 2003, de liderul suprem Khamenei, este în vigoare și interzice musulmanilor să producă arme nucleare (Sirjani 2013, 57-80). Dar acesta este un argument slab în cadrul dezbaterii, întrucât îmbogățirea la 60% și mai mult a Uraniului nu ar putea fi niciodată justificată de necesități medicale, de aprovizionare cu energie sau de cercetare. Există o dezbatere privind războiul responsabil legat de atacurile preemptive, întrucât trebuie să luăm în considerare și dacă acel atac ar putea avea loc în temeiul articolului 51 din Carta privind autoapărarea sau ar fi necesitat o rezoluție a Consiliului de Securitate. Dar aceasta este, mai degrabă, o dezbatere juridică și politică.

Israelul a reușit să distrugă doar grupul de oameni de știință responsabili de programul nuclear, conducerea militară și Garda Revoluționară Islamică, precum și instalațiile nucleare accesibile de la suprafață sau de mică adâncime, împreună cu sistemele de apărare aeriană și producția de rachete ale Iranului. Israelul „știa dinainte" că atacurile nu vor distruge uraniul (I24 News 2025). Astfel, Statele

https://doi.org/10.53477/2065-8281-25-19

Unite au fost nevoite să intervină pentru distrugerea completă a siturilor nucleare îngropate la adâncime. Rezultatul a fost distrugerea acestui program, o mare parte din produsul nuclear fiind acoperit adânc la fața locului, sub câteva sute de tone de moloz, iar o parte din acesta a fost extras în prealabil din acele locații pentru a evita riscul unei contaminări nucleare, în urma bombardamentului: prim-ministrul israelian, Benjamin Netanyahu, a declarat presei israeliene, la 12 august, că Iranul deține încă aproximativ 400 de kilograme de uraniu îmbogățit, deși Iranul ar putea să nu aibă încă acces la acest stoc (I24 News 2025), o cantitate conformă cu estimarea Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA), din iunie 2025, potrivit căreia Iranul deține aproximativ 408,6 kilograme de uraniu îmbogățit în proporție de 60% (Borens și alții 2025), mai puțin decât este necesar pentru o armă nucleară. Directorul AIEA, Mario Grossi, a confirmat în repetate rânduri că nu a existat nicio radiație excesivă sau incident asociat cu aceste operațiuni militare (Newsonair 2025).

Obiectivul de a distruge programul nuclear iranian a fost atins (The White House 2025b; 2025c), iar atacul a avut loc la aproximativ 3-6 ore după avertismentul lansat de forțele americane, timp suficient pentru iranieni să retragă personalul și uraniul îmbogățit, dar fără a putea extrage sau muta centrifugele și alte elemente ale instalațiilor nucleare tehnologice. Prim-ministrul Benjamin Netanyahu a declarat că Israelul continuă să monitorizeze programul nuclear al Iranului, în coordonare cu Statele Unite, și că va acționa cu sau fără aprobarea SUA (I24 News 2025). Președintele iranian, Masoud Pezeshkian, a recunoscut, la 10 august, că atacurile israeliene au afectat capacitățile nucleare și a avertizat că reconstrucția acestora ar putea provoca noi atacuri (Borens și alții 2025).

Ca răspuns, Iranul a lansat 13 rachete asupra bazei militare americane al-Udeid din Kuweit, dar numai după ce a emis un avertisment care a permis evacuarea aeronavelor și personalului din bază (Seddon și Pomeroy 2025). În cazul Iranului, nivelul distrugerilor a fost enorm, dar nu au existat victime, iar în cazul SUA, doar o singură rachetă a atins ținta. Ambele părți și-au atins scopul, SUA au distrus instalațiile nucleare, iar Iranul a ripostat oficial, lovind baza americană din Golf. Ambele părți au evitat escaladarea conflictului, precum și victime umane în număr semnificativ, SUA evitând o criză nucleară secundară (Chifu 2025b).

Definiția războiului responsabil se aplică în acest caz, în ciuda aspectelor mai controversate legate de legalitatea atacului – aprobarea Consiliului de Securitate versus interpretarea autoapărării, neproliferarea versus atacul preventiv, încălcarea acordului JCPOA și intervenția militară a SUA. Și acest lucru este valabil în ambele sensuri: SUA au evitat victimele iraniene și un eventual incident radioactiv în operațiunea nucleară directă, la fel cum Iranul a evitat victimele americane. S-a dovedit a fi o acțiune moderată, respectând un plan conceput pentru a evita escaladarea conflictului sau victimele umane.

Cât de definitivă este această intervenție? Cât de repede își va reconstrui Iranul programul nuclear militar? Acestea sunt probleme care ne duc în domeniul războiului

etern și al impunerii păcii prin forță, cu obiectivul de a conduce la o pace justă și durabilă. Toate sunt discutabile în cadrul războiului responsabil, prin consecințele pe termen lung ale unei operațiuni militare. Dar primul nivel al oricărei analize va considera acel schimb de acțiuni ca fiind un exemplu de război responsabil.

Concluzie

Este posibil ca acest schimb de intervenții militare între SUA și Iran, care urmărește evitarea escaladării conflictului și a victimelor umane, să creeze o tendință? Este dificil de spus în acest moment. Însă necesitățile politicii de putere, ale autoapărării și ale sprijinului public pentru operațiunile militare ar putea duce la reproducerea acestor comportamente și chiar la apariția unei tendințe de intervenționism legitim, cu o mare atenție acordată consecințelor și respectării eticii, într-un război responsabil.

Referințe

Arkin, R.C. 2009. *Governing lethal behavior in autonomous robots.* Boca Raton: Chapman and Hall.

Asaro, P.M. 2008. "How just could a robot war be?" În *Current issues in computing and philosophy*, de A. Briggle, K. Waelbers și P. Brey (Eds.), 50–64. Amsterdam: Ios Press.

Balendra, Natasha T. 2008. "Defining Armed Conflict." *Cardoza Law Review* 29 (6): 2461–2516. https://ssrn.com/abstract=1022481.

Borens, Avery, Andie Parry, Ben Rezaei, Katherine Wells, Carolyn Moorman, Adham Fattah, Kelly Campa și Brian Carter. 2025. "Iran Update." https://understandingwar.org/research/middle-east/iran-update-august-13-2025/.

Champagne, Marc și Ryan Tonkens. 2015. "Bridging the Responsibility Gap in Automated Warfare." *Philos. Technol.* 28: 125–137. doi:10.1007/s13347-013-0138-3.

Chifu, Iulian. 2011. „Libia și operațiunile NATO. Reîntoarcerea de la voluntarism la regulile clasice ale dreptului internațional." *Impact Strategic* 2 (39): 116-127. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is39.pdf.

___. 2022. *Amenințări și conflicte în secolul 21.* Volumul 2 din tetralogia Reconfigurarea securității și a Relațiilor Internaționale în Secolul 21. București: Editura RAO.

___. 2023."Disaster, attack, or nuclear accident caused by Russia: scenarios, probability, and consequences." În *Medical Response Strategy in Case of Radiation Emergency Caused by the War in Ukraine*, de Florin-Catalin Cirstoiu, Victor Juc, Corina Silvia Pop, Petre Min și Cristian Barna. NATO Science for Peace and Security Series, Springer.

___. 2024a. „De la James Bond la asasinatul politic: Relativizarea etică a dreptului de a ucide legal ca răzbunare, sancționarea trădării și represiune. Cazul Ismail Hanyieh la Teheran." *Infosfera* (nr. 4): 11-21.

___. 2024b. „Delicatul balans al proporționalității în Gaza: până unde merge dreptul la autoapărare și când e genocid." *Adevărul.* https://adevarul.ro/blogurile-adevarul/delicatul-balans-al-proportionalitatii-in-gaza-2335134.html.

___. 2024c. „Lege, etică și legitimitate vizând proporționalitatea în război. Cazul Gaza." *Infosfera* (nr. 1): 5-19. https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2024/1_2024.pdf.

___. 2025a. „Pacea cu forța și războiul etern. Cazul Iranului." https://www.caleaeuropeana.ro/iulian-chifu-pacea-cu-forta-si-razboiul-etern-cazul-iranului/.

___. 2025b. „Război în Orientul Mijlociu. Israel și distrugerea sistematică a programului nuclear iranian." https://www.caleaeuropeana.ro/iulian-chifu-razboi-in-orientul-mijlociu-israel-si-distrugerea-sistematica-a-programului-nuclear-iranian/.

Chifu, Iulian și Alexandru Voicu. 2015. *Reconstrucție post-conflict.* București: Editura Rao.

Chifu, Iulian și Cosmin Grigore. 2025. „Război cu spectru larg. De la extinderea instrumentelor la a gândi inimaginabilul." *Gândirea Militară Românească* (nr. 2): 10-35. doi:10.55535/GMR.2025.2.01.

Chifu, Iulian și Greg Simons. 2023. *Rethinking warfare in the 21-st Century. The influence and effects of the Politics, Information and Communication Mix.* Cambridge University Press.

Christopher, Paul. 2004. *Ethics of War & Peace.* 3rd ed. Pearson Prentice Hall.

Cohen, G.A. 2008. *Rescuing Justice and Equality.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Contratto, Michael R. 2012. *The Decline of the Military Ethos and Profession of Arms: An Argument against Autonomous Lethal Engagements.* Air University Press. www.jstor.com/stable/resrep13670.

CSCE. 1994. "Budapest Document 1994. Towards a New Partnership in a New Era." https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf.

Deng, Francis M., Sadikiel Kimaro, Terrence Lyons, Donald Rothchild și William I. Zartman. 1996. *Soveregnty as Responsibility. Conflict Management in Africa.* Brookings Institution Press. https://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctv80cc8b.

Department of State. 2015. "Joint Comprehensive Plan of Action." https://2009-2017.state.gov/documents/organization/245317.pdf.

Dinstein, Yoram. 2001. *War, Aggression and Self-Defence.* 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Etzioni, Amitai și Oren Etzioni. 2017. "Incorporating Ethics into Artificial Intelligence." *Journal of Ethics* 21 (4). doi:10.1007/s10892-017-9252-2.

Fabre, Cécile. 2009. "Guns, Food, and Liability to Attack in War." *Ethics* (The University of Chicago Press) 120 (1): 36-63. https://www.jstor.org/stable/10.1086/649218.

___. 2015. "War exit." *Ethics* 125 (3): 631-652. https://www.jstor.org/stable/10.1086/679562.

Fritz, Allhoff, Adam Henschke și Bradley Jay Strawser. 2016. *Binary Bullets: The Ethics of Cyberwarfare.* New York: Oxford University Press.

Glanville, Luke. 2014. *Sovereignty and the Responsibility to Protect: A New History.* University of Chicago Press.

Hurka, Thomas. 2005. "Proportionality in War." *Philosophy and Public Affairs* 33 (1): 34-66.

I24 News. 2025. “PM Netanyahu to i24NEWS: We would have struck Iran even without the US.” https://www.i24news.tv/en/news/israel/defense/artc-pm-netanyahu-we-would-have-struck-iran-even-without-the-us.

IAEA. 2025. “Statement on the Situation in Iran.” https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-on-the-situation-in-iran-13-june-2025.

International Committee of the Red Cross (ICRC). 1868. “The Declaration of Saint Petersburg.” https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868.

___. 1996. “Protocol II to the 1980 CCW Convention.” https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-amended-protocol-ii-1996?activeTab=.

___. 1977. “Protocol I to the Geneva Conventions.” https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977.

Issacharoff, Samuel și Richard H. Pildes. 2013. “Targeted warfare: Individuation enemy responsibility.” *New York University Law Review* Volume 88.

Kotzur, Markus. 2009. “Max Planck Encyclopedias of International Law.” https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1412?prd=MPIL.

Krishnan, A. 2009. *Killer robots: legality and ethicality of autonomous weapons.* Farnham: Ashgate.

Kymlicka, Will. 2002. *Contemporary Political Philosophy.* 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

Lango, John W. 2014. “The Ethics of Armed Conflict. A Cosmopolitan Just War Theory. Chapter 8. Proportionality and Authority.” pp. 178-199. Edinburgh University Press. https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt9qdrf3.11.

Lister, T. și S. Abdelaziz. 2014. “Israeli military’s ‘knock on roof’ warnings criticized by rights groups.” https://edition.cnn.com/2014/07/15/world/meast/mideast-israel-strike-warnings/index.html?utm_source=chatgpt.com.

Lucas, George. 2017. *Ethics and Cyber Warfare: The Quest for Responsible Security in the Age of Digital Warfare.* New York: Oxford University Press.

Magramo, K., A. Renton, C. Edwards, P. Wilkinson, A. Sangal, D. Andone și M. Chowdhury. 2023. ”Israel seemingly stops «knock on the roof» military tactic. Here’s what it means and why it matters.” *CNN.* https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/israel-hamas-war-gaza-10-11-23#h_b213ec9e2882bc819f20cb6a96bcec92.

Matthias, A. 2004. “The responsibility gap.” *Ethics and Information Technology* 6 (3): 175–183.

May, Larry. 2012. *After War Ends: A Philosophical Perspective.* esp. 2–3. Cambridge: Cambridge University Press.

Miller, David. 2008. “Political Philosophy for Earthlings.” În *Political Theory: Methods and Approaches*, editor David Leopold și Marc Stears, 29-48. Oxford: Oxford University Press.

Moss, S. 2003. “The paper war.” https://www.theguardian.com/politics/2003/mar/06/iraq.foreignpolicy?utm_source=chatgpt.com.

Nafziger, James A.R. 1976. "Law and Responsibility in Warfare: The Vietnam Experience." *The American Journal of International Law* 70 (4): 866-868.

Nalin, LTC Alessandro și Paolo Tripodi. 2023. "Future Warfare and Responsibility Management in the AI-based Military Decision-making Process." *Journal of Advanced Military Studies* 14 (1): 83-97. doi:10.21140/mcuj.20231401003.

Newsonair. 2025. "IAEA confirms no radiation spike after U.S. strikes on Iranian nuclear sites." https://www.newsonair.gov.in/iaea-confirms-no-radiation-spike-after-u-s-strikes-on-iranian-nuclear-sites.

Reinold, Theresa. 2011. "State weakness, Irregular warfare, and the Right to Self-Defense post- 9/11." *American Journal of International Law* 105 (2): 244-286. https://www.jstor.org/stable/10.5305/amerjintelaw.105.2.0244.

Roberts, Adam. 2008. "Chapter 12: The Principle of Equal Application of the Laws of War." În *Just and Unjust Warriors*, editor David Rodin și Henry Shue, 226-254. Oxford University Press.

Robillard, Michael. 2011. *Persons, War, and Structures: A Case for Structural Responsibility as Applied to Warfare.* University of Victoria.

Rogers, A.P.V. 2000. "Zero-casualty warfare." *International Review of the Red Cross* 82 (837): 165-181. https://doi.org/10.1017/S1560775500075453.

Ruys, Tom. 2010. *"Armed Attack" and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sassoli, M. și A. Bouvier. 1999. *How Does Law Protect in War?* Geneva: International Committee of the Red Cross.

Sauer, Frank și Niklas Schörnig. 2012. "Killer drones: The «silver bullet» of democratic warfare?" *Security Dialogue* 43 (4): 363-380. doi:10.1177/0967010612450207.

Seddon, Sean și Gabriela Pomeroy. 2025. "What we know about Iran's attack on US base in Qatar." https://www.bbc.com/news/articles/cdjxdgjpd48o.

Shea, Jamie. 1999. "NATO press briefing on 26 March 1999." www.nato.int.

Shue, Henry. 2008. "Chapter 5: Do We Need a 'Morality of War'?" În *Just and Unjust Warriors*, editor David Rodin și Henry Shue, 87-111. Oxford University Press.

Simons, Greg și Iulian Chifu. 2017. *The Changing Face of Warfare in the 21st Century.* London and New York: Routledge Publishing House.

Singer, P.W. 2010. *Wired for war: the robotics revolution and conflict in the 21st century.* New York: Penguin.

Singer, Peter W. și Allan Friedman. 2013. *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know.* New York: Oxford University Press.

Sirjani, Farhad Shahabi. 2013. "Iran's Nuclear Fatwa." *Iranian Review of Foreign Affairs* 4 (2): 57-80. https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/irfa/v4i2/f_0029607_23960.pdf.

Sparrow, R. 2007. "Killer robots." *Journal of Applied Philosophy* 24 (1): 62-77. https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2007.00346.x.

Taylor, P.M. 2007. “PSYOPS in Iraqi Freedom by Prof Taylor.” University of Leeds, School of Media and Communication. https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/vp0186cd.html.

The White House. 2025a. “Iran’s Nuclear Facilities Have Been Obliterated — and Suggestions Otherwise are Fake News.” https://www.whitehouse.gov/articles/2025/06/irans-nuclear-facilities-have-been-obliterated-and-suggestions-otherwise-are-fake-news.

___. 2025b. “Iran’s Nuclear Facilities Have Been Obliterated — and Suggestions Otherwise are Fake News.” https://www.whitehouse.gov/articles/2025/06/irans-nuclear-facilities-have-been-obliterated-and-suggestions-otherwise-are-fake-news/.

___. 2025c. “Experts Agree: Iran’s Nuclear Facilities Have Been Obliterated.” https://www.whitehouse.gov/articles/2025/06/experts-agree-irans-nuclear-facilities-have-been-obliterated/.

Trooboff, Peter D. 1975. *Law and Responsibility in Warfare: The Vietnam Experience.* Edited by Chapel Hill: The University of North Carolina Press, under the auspices of the American Society of International Law.

UN Peacemaker. 1996. “Agreement on a Ceasefire, the Cessation of Military Activities, and on Measures for a Settlement of the Armed Conflict on the Territory of the Chechen Republic.” https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/ru960527agreement20on20a20ceasefire.pdf.

United Nations. 1949. “Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Perons in Time of War.” https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/geneva-convention-relative-protection-civilian-persons-time-war.

___. 1951. “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.” https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf.

___. 1968. “Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT).” https://legal.un.org/avl/ha/tnpt/tnpt.html.

___. 2001. “United Nations Treaties Against Terrorist.” https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/united-nations-treaties-against-international-terrorism.

___. 2005. “Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005.” https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf.

___. 2007. “Letter dated 31 August 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council.” S/2007/721. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Gen%20S2007%20721.pdf.

___. 2011a. “Resolution 1970 (2011).” https://docs.un.org/en/S/RES/1970%20(2011).

___. 2011b. “Resolution 1973 (2011).” https://docs.un.org/en/S/RES/1973%20(2011).

US Department of State. 2009. *Country Reports on Terrorism 2008.* https://2009-2017.state.gov/j/ct/rls/crt/2008/122412.htm.

Walzer, M. 1977. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations.* New York: Basic.

Williams, Andrew. 1998. "Incentive, Inequality and Publicity." *Philosophy & Public Affairs* 27: 225–247.

Withnall, A. 2014. "Israel-Gaza conflict: Israeli «knock on roof» missile warning revealed in remarkable video." https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israelgaza-conflict-israeli-knock-on-roof-missile-warning-technique-revealed-in-stunning-video-9603179.html.